
SEVILLA ÉS AZ EXPO

A The Architectural Review Expo-számának bevezetője)

Az eredetileg az amerikai spanyol jelenlétről történő megemlékezésnek szánt Expo ennél sokkal többé vált azáltal, hogy komoly (és néha ellentmondásos) témáját a felfedezésekről a technológiai újításokra és a környezetvédelemre is kiterjesztette. A rendezők sokat emlegetett jelszava: „Esto no es Disneyland”. A kiállítás, megdöntve minden korábbi rekordot – 110 ország, 23 nemzetközi szervezet, számos multinacionális nagyvállalat vesz részt – hatalmas helyet foglal el a Guadalquivir folyó szigetén. A kiállítás magába foglalja a régi kartuziánus kolostort, a La Cartuja de las Cuevas, egykor Európa egyik leggazdagabb kolostorát, amelyben valamikor Columbus is tartózkodott és amelyben egy rövid időre eltemették. A 95 kiállítási pavilon több mint mint 420 000 m² területet foglal el és ezek egyharmada az október 12-i zárás után is a helyén marad.

A statisztikáktól függetlenül az Expo Európának lehetőséget ad, hogy egyik emblemikus városát újra felfedezze. A XVI. és XVII. században Sevilla dagadtra hizott az Újvilágból szármányolt kincsekben. Amerika kapujának lenni – ez a helyzet sodorta bele a várost öt évszázad ellentmondásos történetébe, a kicsapongásba és féktelenségbe, melyek a Guadalquivir Babilonjává tették, ahogy ezt a Sevillai borbély, Don Giovanni és Carmen megörökítették. Az Expo Sevillába helyezésével a spanyol kormány elkezdte felszámolni történelmi adósságát, mert egy tartományt túl sokáig tartott a fejletlenség krónikus állapotában. Pezetamilliárdokat költöttek most arra, hogy kiépítsék Sevilla és Andaluzia új infrastruktúráját, radikálisan megváltoztatva a tartomány arculatát, a haszontalanul a nosztalgiába temetkezett ország rész helyett egy üzleti, turisztikai szempontból vonzó területet teremtve. Ennek az átalakításnak gyakorlati eredménye az új úthálózat, felújított vasúti és légi közlekedés, a látványos, új középületek egész sora. Rafael Moneo új repülőtere és méginkább Cruz és Ortiz Santa Justa pályaúdvára kiváló alkotások a maguk nemében és az Expo csillogásának elmúltával még soká szolgálgják majd Andaluziát. Nagyon ígéretes tervek vannak magának a kiállítási területnek az utóhasznosítására is a tudomány parkjává hízalva a stratégiai tervezők Sevilláról szótt álmait, hogy ott egy nemzetközi státuszú területen kutatás-orientált vállalatok telepedjenek meg. Mindezeket alátámasztja Spanyolország igyekezete, hogy a múlt kísérteteit elűzze és modern, technológiailag fejlett társadalmat alakítson.

Mint hogy az Expo elsősorban építészeti esemény, melyen a kommunikáció fő eszköze az épület, az ipari és gazdasági eredményesség visszhangjaként a legtöbb nemzet a high tech eszközeit hívta segítségül saját bemutatkozásához. Ez az elég fáradt metafora össze is foglalja az Expo világának futurizmusát, ahol az önreflexióra, szellemességre

és szellemiségre kevés hely maradt, legfeljebb iróniára telt. Makovecz érzéki magyar pavilonja egy templom látványát és hangulatát kelti, míg a szomszéd Vatikán igyekezete a legistenhátamögötlibb vidéki üzleti negyedben sem tudna feltűnést kelteni.

De van itt egy sokkal alapvetőbb ellentmondás. A korábbi Expokat, akár New Yorkban, akár Brüsszelben vagy Párizsban, az a szükséglet hívta életre, hogy demonstrálják, hogy a nyugati társadalmak a haladás útját tapossák, amit a tudomány és a technológia nagyjában-egészében jótékony erői motiválnak. Az utolsó nagyobb világkiállítás – Osaka – óta eltelt 22 év alatt a modern ember legnagyobb felfedezése, hogy a világ betegségeit a nyugati ipari kultúra nem gyógyítja, mint azt korábban hitték. 1992-ben egy nemzetközi kiállítás magától értetődő témája az ember és környezete közötti egyre több gondot okozó kapcsolat, de nagyon kevés ország vette a bátorságot, hogy erre keressen választ. Nicholas Grimshaw brit pavilonja high tech megjelenése ellenére kísérletet tesz, hogy az alternatív és visszaforgató technológiákat bekapcsolja, de ezeket háttérbe szorítja az a szponzorálásból fakadó ostoba kényszer, hogy a világ azt higgye, Nagy Britannia a Marks & Spencer cég holmijába öltözött nemzet.

Semmi kétség, hogy a világkiállítások továbbra is gyümölcsöző katalizátorai a vizionárius építészetnek. Gavin Stamp szavaival a megszokott kényszerek alól történő felszabadulás inspirálhatja egy nemzet kulturális identitásának árnyalt és maradandó kifejeződését. Szemben az Euro-Disney szégyentelen frivolitásával az Expok mindig fenn lobogtatták komoly nevelési vagy tudományos ürügyeiket önmaguk morális bázisának igazolásául. Ha a jövő világkiállítások óvakodnak Walt (Disney – ford.) bácsihoz egyre jobban és kellemetlenebbül hasonlítani és nagyobb fontosságot tulajdonítanak a humanitásnak, mint a színes vásári vigasságoknak, akkor lesz értékük és lesznek feladataik. Bármilyen egyéb csupán a fedélzeti székek átrendezése a Titanicon.

C.S.

HUNGARY ARMADILLO

Dan Cruickshank

Makovecz Imre érzéki, antropomorf pavilonja egyike a kevés kiállítási épületnek, melyek a high tech szótárát, a kulturális és technológiai haladásra tett könnyed utalásait elutasítják. Makovecz ehelyett természetes anyagokat használ, gazdag szimbólumrendszert alkalmaz, hogy a kelet-európai szellemet és történelmet felidézze.

A hivatalos spanyol tájékoztató magyarázata szerint: „Országunk az Expo'92 segítségével az üzleti életben, képzett munkaerőben versenyképes, hatékony, modern országgént mutatkozik be a

nemzetközi közösség előtt." Ez a vágy, hogy Spanyolország a fejlett technológiájú társadalom képét mutassa, amelybe érdemes beruházni, túlnyomóan high tech formába öntött Expo-képzeteket eredményezett. Sok nemzeti pavilont is jellemez az a törekvés, hogy a High Tech design és a technológiailag fejlett ipar és képzett munkaerő között analógiát állítson fel – a brit pavilont is.

A magyar pavilon egészen más. Magyarország azon kevés országok egyike, melyek elég képzelőerővel rendelkeznek ahhoz, hogy ezt az analógiát visszautasítsák és ehelyett tisztán természetes anyagokból építkeztek kézműves – ács – munkával és a pavilonjukat nem a nemzeti ipar termékeivel zsúfolták tele, hanem az ország szellemét felidéző, az új társadalom álmait és törekvéseit tükröző atmoszférát teremtettek. Ez nagy merészségre vall, mert a társadalmi álmok és törekvések bemutatására törekedni könnyen eredményezhetne felület és elbizakodott megoldást. De a kihívás arra ösztönözte Makoveczet – zsenijének hála – hogy ne kalandozzon el a finom határvonalon túlra, ami a költészetet a kulturális paródiától elválasztja. Semmi kétség, az épület zsúfolva van szimbólumokkal, de minden elismerés megilleti Makoveczet, hogy a sokrétű üzenetet egyetlen összefüggő és furcsán megindító építészeti együttesé sikerült összeszerveznie.

...
Az összefoglaló ismertetés szokatlan volta ellenére a pavilon maga ismerős Makovecz-mű. A terv antropomorf és zoomorf képzetek elegye, a természetes anyagokból és a szerkezeti technológia logikájából következő megoldásokkal. Kívülről hatalmas armadillóra emlékeztet gerincszerű íves taréjával, kihasasodó, palával burkolt tetőzetével. Egy más olvasási változat, hogy az épület dombot formáz – ez a hivatalos leírással áll összhangban – és a gerinc mentén húzódó tornyok sora a magyar kereszténység iszlám feletti aratott diadalát hirdeti, mint miniatűr erődített középkori városka a miniatűr domb tetején. Vagy, meglehetősen aggasztó módon, egy majdnem-stílusutáncolat, mindenestre választani lehet egyszerűen a néző személyes felfogása szerint.

Odabent nehéz ellenállni a Makovecz-terv expresszív erejének. Ő maga Frank Lloyd Wright hatására hivatkozik vagy még nyilvánvalóbb Rudolf Steiner organikus és didaktikus formáinak befolyása, de minden vágy, hogy átadjuk magunkat intellektuális spekulációknak Makovecz építészetének eredetét és forrásait illetően, semmibe foszlik az épületbe történt belépés élményével. Az érzelmek folyamatosan előtérbe kerülnek az okszerűséggel szemben, az érzékek (ha nem is az ész) számára feltárul egy óriási, fantasztikus állat belseje. A belépő kezdetben szűk és alacsony folyosón halad, ami a keleti és nyugati teret egymástól elválasztja. Jobbra, azaz keletre bordás rácszatú barlang. A földig lógó tető következtében nincs ablaka, még fala sem, ami megzavarná a folyamatosan hullámozó bordák látványát, amint a külső peremtől a csigolyákból összeálló gerincvonalig hajlanak. A csarnok nyugati oldalán a bordák egy belső homlokzat mögött eltűnnek. Ez a hom-

lokzat itt a legkülönösebb gondolat. Két emelet magas, alul nyitott árkádokkal, fent galériával és ablakokkal. A külső homlokzathoz hasonlóan ezt is pala borítja és leginkább egy középkori város házsorának látványára emlékeztet. De valójában hatalmas arcok sora, középkori vitézek, magyarok, fejükön sisak, szemük boltozott nyílás, fenyegető, szakállas harcosok. Ahogy ráismerünk a gigantikus ősi figurákra, úgy alakul át képzeletünkben a belső tér a szörnyeteg gyomrából egy középkori erőd csarnokává.

Lehetetlen magyarázatot adni rá, hogy egy szörnyeteg bordás belsejében lenni morcos óriások között, miért kellemes érzés, de az. Talán a tér anyaméh-szerű minősége, talán rég elfeledett gyermekkori élmények felszínre kerülése miatt, vagy mert az elemi bordás szerkezetben az építészet, a gótikus formák, az ácsolt szerkezetű csarnokok őskéjét fedezzük fel, ami az épített formák és az eleven lények közötti kapcsolatra emlékeztet.

Ha a meglepetések ebben a csarnokban fokozatosan érnek bennünket, akkor a nyugati oldalon drámai sebességgel törnek elő. A sötét, keskeny folyosóból lép ide be az ember és nagyon óvatossá kell lennie (ez talán Magyarország belépésére emlékeztet a nyugati társadalomban), mert a padló üvegéből van, amit egy acélrács tart. A bordák ugyanúgy emelkednek e fölé a padló fölé, mint a másik oldalon, de itt a föld alatt láthatóan folytatódnak. Így látványosan felidéződik az ősi, szimbolikus kapcsolat a hajó bordázata és a templom hajója között. A bordák folytatódása kezdetben egyszerű tükröződésnek tűnik, de nagy zavart kelt az, hogy a tető tükröződni látszik a padlóban, míg a saját tükröképünk hiányzik. Ez talán a nyugati kapitalizmus vámpír-természetére akar emlékeztetni?

A különös teremnek nem ez a látszólagos levegőben járás az egyetlen produkciója. Északi végében áll egy holt fa, padló felett csupasz ágaival, a padló alatt a koronához hasonlóan szétterjedt gyökérzetével, ami egy alatta lévő fehér félgömbkúpulába irányul. Ez a különös, sápadt tölgy, ahogy ott megtudtuk, az élet ősi szimbóluma. Nagyon látványos fényjáték veszi körül ezt a fát, melyben a gyökerek és az ágak felváltva kapnak hangsúlyt és amikor mindezt parasztasszonyok kórusa kíséri, a hatás rendkívüli.

A fa mögött lépcső vezet az alsó folyosó feletti galériára. A kijáráshoz vezető úton beláthatunk a hét torony belsejébe és ki lehet kukucskálni az óriási arcok szemforma ablakain át a keleti csarnokba. A nézők lebámulnak az alsó térbe, sápadt, kíváncsi arcuk különös, szürreális szemgolyóként villan fel a fantasztikus óriások kancsal szemében.

(A The Architectural Review Sevilla-számának cikke jól érzékelteti, milyen hatást kelthetett a látogatókban a magyar pavilon, bár az érthetetlen, hogy a jeles angol kritikus miért fordított útvonalon járt be a pavilont és ezt miért nem vette észre – fordító megjegyzése)

Jordította Gerle János